TOSHKENT DAVLAT YURIDIK UNIVERSITETI

YURISPRUDENSIYA

HUQUQIY ILMIY-AMALIY JURNALI

2026-yil 3-son

VOLUME 6 / ISSUE 3 / 2026

DOI: https://dx.doi.org/10.51788/tsul.jurisprudence.6.3.

ISSN: 2181-1938

DOI: https://dx.doi.org/10.51788/tsul.jurisprudence

MUASSIS: TOSHKENT DAVLAT YURIDIK UNIVERSITETI

"Yurisprudensiya" – "Юриспруденция" – "Jurisprudence" huquqiy ilmiy-amaliy jurnali Oʻzbekiston matbuot va axborot agentligi tomonidan 2020-yil 22-dekabrda 1140-sonli guvohnoma bilan davlat roʻyxatidan oʻtkazilgan.

Jurnal Oʻzbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi jurnallari roʻyxatiga kiritilgan.

Mualliflik huquqlari Toshkent davlat yuridik universitetiga tegishli. Barcha huquqlar himoyalangan. Jurnal materiallaridan foydalanish, tarqatish va koʻpaytirish muassis ruxsati bilan amalga oshiriladi.

Sotuvda kelishilgan narxda.

Nashr boʻyicha mas'ul:
O. Choriyev

Muharrirlar:
E. Mustafayev, Y. Yarmolik, E. Sharipov, K. Abduvaliyeva, M. Sharifova, Sh. Beknazarova, X. Yuldasheva

Musahhih:
M. Tursunov

Texnik muharrir:
U. Sapayev

Dizayner:
D. Rajapov

Tahririyat manzili:
100047. Toshkent shahri,
Sayilgoh koʻchasi, 35.
Tel.: (0371) 233-66-36 (1169)

Veb-sayt: jurisprudence.tsul.uz
E-mail: lawjournal@tsul.uz

Obuna indeksi: 1387

Tasdiqnoma
№ 174625, 29.11.2023.

Jurnal 2026-yil 26-iyunda bosmaxonaga topshirildi.
Qogʻoz bichimi: A4.
Shartli bosma tabogʻi: 24
Adadi: 100. Buyurtma: № 72.

TDYU bosmaxonasida chop etildi.
Bosmaxona manzili:
100047. Toshkent shahri,
Sayilgoh koʻchasi, 37.

© Toshkent davlat yuridik universiteti

TAHRIR HAY'ATI

BOSH MUHARRIR

Z. Esanova – Toshkent davlat yuridik universiteti Ilmiy ishlar va innovatsiyalar boʻyicha prorektori, yuridik fanlar doktori, professor

BOSH MUHARRIR OʻRINBOSARI

J. Allayorov – Toshkent davlat yuridik universiteti Huquqiy tadqiqotlar oliy maktabi direktori, yuridik fanlar boʻyicha falsafa doktori, dotsent

MAS'UL MUHARRIR

N. Ramazonov – Toshkent davlat yuridik universiteti Oʻzbek tili va adabiyoti shoʻbasi mudiri, filologiya fanlari boʻyicha falsafa doktori, dotsent

TAHRIR HAY'ATI A'ZOLARI

J. Blum – Amerika Qoʻshma Shtatlarining Boston kolleji Huquq maktabi professori, huquq doktori (AQSH)

M. Vishovatiy – Polshaning Gdansk universiteti professori (Polsha)

M. Hayat – Muhammadiyah Malang universiteti oʻqituvchisi (Indoneziya)

A. Xashimxonov – Toshkent davlat yuridik universiteti Yoshlar masalalari va ma'naviy-ma'rifiy ishlar boʻyicha birinchi prorektori, yuridik fanlar doktori, professor

A. Yakubov – Toshkent davlat yuridik universiteti Xalqaro hamkorlik va uzluksiz ta'lim boʻyicha prorektori, yuridik fanlar doktori, dotsent

M. Axmedshayeva – Toshkent davlat yuridik universiteti Davlat va huquq nazariyasi shoʻbasi professori, yuridik fanlar doktori

X. Xayitov – Oʻzbekiston Respublikasi Oliy Majlisining Qonunchilik palatasi deputati, yuridik fanlar doktori, professor

S. Yusupov – Toshkent davlat yuridik universiteti Ma'muriy va moliya huquqi shoʻbasi mudiri, yuridik fanlar doktori, professor

E. Egamberdiyev – Toshkent davlat yuridik universiteti Fuqarolik huquqi shoʻbasi dotsenti, yuridik fanlar boʻyicha falsafa doktori

Sh. Ismoilov – Toshkent davlat yuridik universiteti Mehnat huquqi shoʻbasi mudiri, yuridik fanlar doktori, dotsent

G. Uzakova – Toshkent davlat yuridik universiteti Ekologiya huquqi shoʻbasi mudiri, yuridik fanlar doktori, professor

G. Yoʻldasheva – Toshkent davlat yuridik universiteti Xalqaro huquq va inson huquqlari shoʻbasi professori, yuridik fanlar doktori

A. Yoʻldoshev – Toshkent davlat yuridik universiteti Konstitutsiyaviy huquq shoʻbasi dotsenti, yuridik fanlar doktori

R. Altiyev – Toshkent davlat yuridik universiteti Jinoyat huquqi, kriminologiya va korrupsiyaga qarshi kurashish shoʻbasi professori v.b., yuridik fanlar boʻyicha falsafa doktori

M. Kurbanov – Toshkent davlat yuridik universiteti Jinoyat huquqi, kriminologiya va korrupsiyaga qarshi kurashish shoʻbasi professori v.b., yuridik fanlar boʻyicha falsafa doktori

S. Oripov – Toshkent davlat agrar universiteti Huquqshunoslik kafedrasi dotsenti, yuridik fanlar boʻyicha falsafa doktori

F. Hamdamova – Jahon iqtisodiyoti va diplomatiya universiteti Xalqaro huquq va ommaviy huquq fanlari kafedrasi dotsenti v.b., yuridik fanlar doktori

D. Soʻfiyeva – Toshkent davlat yuridik universiteti Davlat va huquq nazariyasi shoʻbasi katta oʻqituvchisi, yuridik fanlar boʻyicha falsafa doktori

УЧРЕДИТЕЛЬ: ТАШКЕНТСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ ЮРИДИЧЕСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ

Правовой научно-практический журнал «Юриспруденция» – «Yurisprudensiya» – «Jurisprudence» зарегистрирован Агентством печати и информации Узбекистана 22 декабря 2020 года с удостоверением № 1140.

Журнал включён в перечень журналов Высшей аттестационной комиссии при Министерстве высшего образования, науки и инноваций Республики Узбекистан.

Авторские права принадлежат Ташкентскому государственному юридическому университету. Все права защищены. Использование, распространение и воспроизведение материалов журнала осуществляется с разрешения учредителя.

Реализуется по договорной цене.

Ответственный за выпуск:
О. Чориев

Редакторы:
Э. Мустафаев, Е. Ярмолик,
Э. Шарипов, К. Абдувалиева,
М. Шарифова, Ш. Бекназарова,
Х. Юлдашева

Корректор:
М. Турсунов

Технический редактор:
У. Сапаев

Дизайнер:
Д. Ражапов

Адрес редакции:
100047. Город Ташкент,
улица Сайилгох, 35.
Тел.: (0371) 233-66-36 (1169)

Веб-сайт: jurisprudence.tsul.uz
E-mail: lawjournal@tsul.uz

Подписной индекс: 1387.

Свидетельство
от 29.11.2023 № 174625.

Журнал передан в типографию 26.06.2026.
Формат бумаги: А4.
Усл. п. л. 24. Тираж: 100 экз.
Номер заказа: 72.

Отпечатано в типографии Ташкентского государственного юридического университета.
100047, г. Ташкент,
ул. Сайилгох, 37.

© Ташкентский государственный юридический университет

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ

ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР

З. Эсанова – проректор по научной работе и инновациям Ташкентского государственного юридического университета, доктор юридических наук, профессор

ЗАМЕСТИТЕЛЬ ГЛАВНОГО РЕДАКТОРА

Ж. Аллаёров – директор Высшей школы правовых исследований Ташкентского государственного юридического университета, доктор философии по юридическим наукам, доцент

ОТВЕТСТВЕННЫЙ РЕДАКТОР

Н. Рамазонов – заведующий сектором узбекского языка и литературы Ташкентского государственного юридического университета, доктор философии по филологическим наукам, доцент

ЧЛЕНЫ РЕДКОЛЛЕГИИ

Дж. Блум – профессор юридической школы Бостонского колледжа (Бостон, США), доктор юридических наук

М. Вишоватый – профессор Гданьского университета (Гданьск, Польша)

М. Хаят – преподаватель Университета Мухаммадия Маланг (Индонезия)

А. Хашимхонов – первый проректор по делам молодёжи и духовно-просветительской работе Ташкентского государственного юридического университета, доктор юридических наук, профессор

А. Якубов – проректор по международным связям и дополнительному образованию Ташкентского государственного юридического университета, доктор юридических наук, доцент

М. Ахмедшаева – профессор сектора теории государства и права Ташкентского государственного юридического университета, доктор юридических наук, профессор

Х. Хайитов – депутат Законодательной палаты Олий Мажлиса Республики Узбекистан, доктор юридических наук, профессор

С. Юсупов – заведующий сектором административного и финансового права Ташкентского государственного юридического университета, доктор юридических наук, профессор

Э. Эгамбердиев – доцент сектора гражданского права Ташкентского государственного юридического университета, доктор философии по юридическим наукам

Ш. Исмоилов – заведующий сектором трудового права Ташкентского государственного юридического университета, доктор юридических наук, доцент

Г. Узакова – заведующая сектором экологического права Ташкентского государственного юридического университета, доктор юридических наук, профессор

Г. Юлдашева – профессор сектора международного права и прав человека Ташкентского государственного юридического университета, доктор юридических наук

А. Юлдошев – доцент сектора конституционного права Ташкентского государственного юридического университета, доктор юридических наук

Р. Алтиев – и. о. профессора сектора уголовного права, криминологии и противодействия коррупции Ташкентского государственного юридического университета, доктор философии по юридическим наукам

М. Курбанов – и. о. профессора сектора уголовного права, криминологии и противодействия коррупции Ташкентского государственного юридического университета, доктор философии по юридическим наукам

С. Орипов – доцент кафедры права Ташкентского государственного аграрного университета, доктор философии по юридическим наукам

Ф. Хамдамова – и. о. доцента кафедры международного и публичного права Университета мировой экономики и дипломатии, доктор юридических наук

Д. Суфиева – старший преподаватель сектора теории государства и права Ташкентского государственного юридического университета, доктор философии по юридическим наукам

FOUNDER: TASHKENT STATE UNIVERSITY OF LAW

"Yurisprudensiya" – "Юриспруденция" – "Jurisprudence" legal scientific and practical journal was registered by the Press and Information Agency of Uzbekistan on December 22, 2020 with certificate No. 1140.

The journal is included in the list of journals of the Higher Attestation Commission under the Ministry of Higher Education, Science and Innovations of the Republic of Uzbekistan.

Copyright belongs to Tashkent State University of Law. All rights reserved. Use, distribution and reproduction of journal materials are carried out with the permission of the founder.

Agreed-upon price.

Publication Officer:
O. Choriev

Editors:
E. Mustafaev, E. Yarmolik, E. Sharipov, K. Abduvalieva, M. Sharifova, Sh. Beknazarova, Kh. Yuldasheva

Proofreader:
M. Tursunov

Technical editor:
U. Sapaev

Designer:
D. Rajapov

Editorial office address::
100047. Tashkent city,
Sayilgoh street, 35.
Phone: (0371) 233-66-36 (1169)

Website: jurisprudence.tsul.uz
E-mail: lawjournal@tsul.uz

Subscription index: 1387.

Certificate
№ 174625, 29.11.2023.

The journal is submitted to the Printing house on 26.06.2026.
Paper size: A4. Cond.p.f: 24.
Units: 100. Order: № 72.

Published in the Printing house of Tashkent State University of Law.
100047. Tashkent city,
Sayilgoh street, 37.

© Tashkent State University of Law

EDITORIAL BOARD

EDITOR-IN-CHIEF

Z. Esanova – Deputy Rector for Scientific Affairs and Innovations of Tashkent State University of Law, Doctor of Law, Professor

DEPUTY EDITOR

J. Allayorov – Director of the Graduate School of Legal Research of Tashkent State University of Law, Doctor of Philosophy (PhD) in Law, Associate Professor

EXECUTIVE EDITOR

N. Ramazonov – Head of the Department of Uzbek Language and Literature of Tashkent State University of Law, Doctor of Philosophy (PhD) in Philology, Associate Professor

MEMBERS OF THE EDITORIAL BOARD

J. Blum – Professor of Law School of Boston College, Doctor of Law (Boston, USA)

M. Vishovatiy – Professor of the University of Gdańsk (Gdansk, Poland)

M. Hayat – Lecturer of the University of Muhammadiyah Malang (Indonesia)

A. Khashimhonov – First Deputy Rector for Youth Affairs and Spiritual and Educational Affairs of Tashkent State University of Law, Doctor of Law, Professor

A. Yakubov – Deputy Rector for International Relations and Further Education of Tashkent State University of Law, Doctor of Law, Associate Professor

M. Akhmedshaeva – Professor of the Department of Theory of State and Law of Tashkent State University of Law, Doctor of Law, Professor

Kh. Khayitov – Deputy of the Legislative Chamber of the Oliy Majlis of the Republic of Uzbekistan, Doctor of Law, Professor

S. Yusupov – Head of the Department of Administrative and Financial Law of Tashkent State University of Law, Doctor of Law, Professor

E. Egamberdiev – Associate Professor of the Department of Civil Law of Tashkent State University of Law, Doctor of Philosophy (PhD) in Law

Sh. Ismoilov – Head of the Department of Labor Law of Tashkent State University of Law, Doctor of Law, Associate Professor

G. Uzakova – Head of the Department of Environmental Law of the Tashkent State University of Law, Doctor of Law, Professor

G. Yuldasheva – Professor of the Department of International Law and Human Rights of Tashkent State University of Law, Doctor of Law

A. Yuldoshev – Associate Professor of the Department of Constitutional Law of Tashkent State University of Law, Doctor of Law

R. Altiev – Acting Professor of the Department of Criminal Law, Criminology and Anti-Corruption of Tashkent State University of Law, Doctor of Philosophy (PhD) in Law

M. Kurbanov – Acting Professor of the Department of Criminal Law, Criminology and Anti-Corruption of Tashkent State University of Law, Doctor of Philosophy (PhD) in Law

S. Oripov – Associate Professor of the Department of Law of Tashkent State Agrarian University, Doctor of Philosophy (PhD) in Law

F. Hamdamova – Acting Associate Professor of the Department of International Law and Public Law of the University of World Economy and Diplomacy, Doctor of Law

D. Sufieva – Senior Lecturer of the Department of Theory of State and Law of Tashkent State University of Law, Doctor of Philosophy (PhD) in Law

MUNDARIJA

12.00.01 – DAVLAT VA HUQUQ NAZARIYASI VA TARIXI. HUQUQIY TA'LIMOTLAR TARIXI

11 **TOSHQULOV JURABOY, QURBANOVA ELMIRA ASADOVNA**
Globallashuv sharoitida davlatni o'rganish prinsiplari: nazariy-metodologik tahlil

19 **ZOKIROV SHOXRUXBEK ZOHIDJON O'G'LI**
Qonunchilikni kodifikatsiya qilishning nazariy va amaliy masalalari

12.00.02 – KONSTITUTSIYAVIY HUQUQ. MA'MURIY HUQUQ. MOLIYA VA BOJXONA HUQUQI

26 **ILXOMBEKOV JASURBEK ILXOMBEK O'G'LI**
Axborotga bo'lgan huquqning tarixiy taraqqiyoti va internet muhitida uning huquqiy shakllanishi

31 **ABDURAYIMOV MUXAMMAD SUVONQUL O'G'LI**
Malakali yuridik yordam ko'rsatishning konstitutsiyaviy-huquqiy asoslari va uni amalga oshiruvchi subyektlar tarkibi muammolari

35 **NURMATOV SUNNATILLO UZOQ O'G'LI**
Mahallaning davlat xizmatlari ko'rsatishdagi o'rni va davlat organlari bilan o'zaro hamkorlik mexanizmlarini takomillashtirish

43 **SOBIROV UMID SOBIR O'G'LI**
Akademik erkinlikning konstitutsiyaviy-huquqiy va institutsional kafolatlari

12.00.03 – FUQAROLIK HUQUQI. TADBIRKORLIK HUQUQI. OILA HUQUQI. XALQARO XUSUSIY HUQUQ

53 **TOPILDIYEV BAXROMJON RAXIMJONOVICH**
Patent huquqi tarixi va zamonaviy funksiyasi: Yevropa va AQSH tajribasi

61 **RAHMONQULOVA NILUFAR HOJI-AKBAROVNA, KOVSHOV TEMUR VLADIMIROVICH**
Shartnoma tuzish bo'yicha muzokaralar: ommaviy va xususiy jihatlarni ajratish

74 **XO'JAYEV SHOXJAXON AKMALJON O'G'LI**
Ijtimoiy tarmoqlardagi kontent asar sifatida

85 **SAIDOV IBROHIM ANVAROVICH**
Korporativ boshqaruv kodeksini normativ-huquqiy hujjat sifatida qabul qilish: muammolar, zarurat va takliflar

93 **AKRAMOV AKMALJON ANVARJON O'G'LI**
Raqamli aktivlarni meros qilib qoldirishning huquqiy muammolari: O'zbekiston va xorij amaliyoti

102 **INAMDJANOVA ELNORA ELBEKOVNA**
Mediatsiya va arbitraj: O'zbekistonda investitsiya nizolarini hal etishning gibrid shakllarini rivojlantirish istiqbollari

12.00.05 – MEHNAT HUQUQI. IJTIMOIY TA'MINOT HUQUQI

111 **ABDULLAYEVA DILFUZA SAIDAZIMOVNA**
O'zbekistonda bolalar mehnati va uning xalqaro-huquqiy tartibga solinishi

12.00.06 – TABIIY RESURSLAR HUQUQI. AGRAR HUQUQ. EKOLOGIK HUQUQ

122 **XOLMUMINOV JUMA TOSHTEMIROVICH**
Ekologik huquqda raqamlashtirish va sun'iy intellekt

12.00.07 – SUD HOKIMIYATI. PROKUROR NAZORATI. HUQUQNI MUHOFAZA QILISH FAOLIYATINI TASHKIL ETISH. ADVOKATURA

131 **BOBONAZAROV MUHAMMADJON MUZAFFAR O'G'LI**
Sudyalar mustaqilligi va uni ta'minlash kafolatlarining nazariy-huquqiy tahlili: takomillashtirish masalalari

12.00.08 – JINOYAT HUQUQI. JINOYAT-IJROIYA HUQUQI

139 **ABDURASULOVA KUMRINISA RAIMKULOVNA, RASHIDOV SHAVKATBEK RAVSHANBEK O'G'LI**
Transport vositalari harakati yoki ulardan foydalanish xavfsizligi qoidalarini buzishning ijtimoiy xavfliligi va uning jinoiy javobgarlikni belgilashdagi ahamiyati

147 **JUMANIYOZOVA ZARNIGOR MAXAMMADI QIZI**
Odam savdosi uchun jazo muqarrarligini ta'minlash mexanizmlari

12.00.09 – JINOYAT PROTSESSI. KRIMINALISTIKA, TEZKOR-QIDIRUV HUQUQ VA SUD EKSPERTIZASI

155 **MELSOVA KAMILA BAXADIROVNA, ABDULLAYEV RUSTAM KAXRAMANOVICH**
Isbotlash tizimida raqamli dalillardan foydalanishning muammoli jihatlari

12.00.10 – XALQARO HUQUQ

165 **MUSAYEV DJAMALIDDIN KAMALOVICH**
Giyohvandlik vositalarining noqonuniy muomalasiga qarshi kurashishning ijtimoiy-huquqiy mohiyati

171 **AKBAROV SAIDAKBAR RUSTAM O'G'LI**
Zamonaviy qurolli mojarolar sharoitida harbiy jinoyatlar uchun javobgarlik: milliy va xalqaro-huquqiy tahlil

12.00.12 – KORRUPSIYA MUAMMOLARI

178 **NURIDINOV RAMZIDIN LUTFIDIN O'G'LI**
Xorijiy mamlakatlarda davlat xaridlarini raqamlashtirish va korrupsiya xavfini kamaytirish mexanizmlari

12.00.13 – INSON HUQUQLARI

186 **XUDAYBERDIYEVA MAFTUNA ZAFAR QIZI**
Bola huquqlarining tasnifi: xalqaro va milliy huquqiy yondashuvlar va ularni amalga oshirish mexanizmlarining tizimli tahlili

12.00.15 – KRIMINOLOGIYA

197 **NIYOZOVA SALOMAT SAPAROVNA**
Voyaga yetmagan jinoyatchi shaxsining kriminologik tavsifi va uning belgilari

СОДЕРЖАНИЕ

12.00.01 – ТЕОРИЯ И ИСТОРИЯ ГОСУДАРСТВА И ПРАВА. ИСТОРИЯ ПРАВОВЫХ УЧЕНИЙ

11 **ТОШКУЛОВ ЖУРАБОЙ, КУРБАНОВА ЭЛЬМИРА АСАДОВНА**
Принципы изучения государства в условиях глобализации: теоретико-методологический анализ

19 **ЗОКИРОВ ШОХРУХБЕК ЗОХИДЖОН УГЛИ**
Теоретические и практические вопросы кодификации законодательства

12.00.02 – КОНСТИТУЦИОННОЕ ПРАВО. АДМИНИСТРАТИВНОЕ ПРАВО. ФИНАНСОВОЕ И ТАМОЖЕННОЕ ПРАВО

26 **ИЛХОМБЕКОВ ЖАСУРБЕК ИЛХОМБЕК УГЛИ**
Историческое развитие права на информацию и его правовое становление в интернет-среде

31 **АБДУРАЙИМОВ МУХАММАД СУВОНКУЛ УГЛИ**
Конституционно-правовые основы и проблематика субъектного состава оказания квалифицированной юридической помощи

35 **НУРМАТОВ СУННАТИЛЛО УЗОК УГЛИ**
Роль махалли в предоставлении государственных услуг и совершенствование механизмов взаимодействия с государственными органами

43 **СОБИРОВ УМИД СОБИР УГЛИ**
Конституционно-правовые и институциональные гарантии академической свободы

12.00.03 – ГРАЖДАНСКОЕ ПРАВО. ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСКОЕ ПРАВО. СЕМЕЙНОЕ ПРАВО. МЕЖДУНАРОДНОЕ ЧАСТНОЕ ПРАВО

53 **ТОПИЛДИЕВ БАХРОМЖОН РАХИМЖОНОВИЧ**
История и современные функции патентного права: опыт Европы и США

61 **РАХМОНКУЛОВА НИЛЮФАР ХОДЖИ-АКБАРОВНА, КОВШОВ ТЕМУР ВЛАДИМИРОВИЧ**
Переговоры о заключении договора: разграничение публичного и частного аспекта

74 **ХУЖАЕВ ШОХЖАХОН АКМАЛЖОН УГЛИ**
Контент в социальных сетях как произведение

85 **САИДОВ ИБРОХИМ АНВАРОВИЧ**
Принятие кодекса корпоративного управления в качестве нормативно-правового акта: проблемы, необходимость и предложения

93 **АКРАМОВ АКМАЛЖОН АНВАРЖОН УГЛИ**
Правовые проблемы наследования цифровых активов: опыт Узбекистана и зарубежная практика

102 **ИНАМДЖАНОВА ЭЛНОРА ЭЛБЕКОВНА**
Медиация и арбитраж: перспективы развития гибридных форм разрешения инвестиционных споров в Узбекистане

12.00.05 – ТРУДОВОЕ ПРАВО. ПРАВО СОЦИАЛЬНОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ

111 **АБДУЛЛАЕВА ДИЛФУЗА САИДАЗИМОВНА**
Детский труд в Узбекистане и его международно-правовое регулирование

12.00.06 – ПРИРОДОРЕСУРСНОЕ ПРАВО. АГРАРНОЕ ПРАВО. ЭКОЛОГИЧЕСКОЕ ПРАВО

122 **ХОЛМУМИНОВ ЖУМА ТОШТЕМИРОВИЧ**
Цифровизация и искусственный интеллект в экологическом праве

12.00.07 – СУДЕБНАЯ ВЛАСТЬ. ПРОКУРОРСКИЙ НАДЗОР. ОРГАНИЗАЦИЯ ПРАВООХРАНИТЕЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ. АДВОКАТУРА

131 **БОБОНАЗАРОВ МУХАММАДЖОН МУЗАФФАР УГЛИ**
Независимость судей и теоретико-правовой анализ гарантий её обеспечения: вопросы совершенствования

12.00.08 – УГОЛОВНОЕ ПРАВО. УГОЛОВНО-ИСПОЛНИТЕЛЬНОЕ ПРАВО

139 **АБДУРАСУЛОВА КУМРИНИСА РАИМКУЛОВНА, РАШИДОВ ШАВКАТБЕК РАВШАНБЕК УГЛИ**
Общественная опасность нарушения правил безопасности движения или эксплуатации транспортных средств как основание уголовной ответственности

147 **ЖУМАНИЁЗОВА ЗАРНИГОР МАХАММАДИ КИЗИ**
Механизмы обеспечения неотвратимости наказания за торговлю людьми

12.00.09 – УГОЛОВНЫЙ ПРОЦЕСС. КРИМИНАЛИСТИКА, ОПЕРАТИВНО-РОЗЫСКНОЕ ПРАВО И СУДЕБНАЯ ЭКСПЕРТИЗА

155 **МЕЛСОВА КАМИЛА БАХАДИРОВНА, АБДУЛЛАЕВ РУСТАМ КАХРАМАНОВИЧ**
Проблемные аспекты использования цифровых доказательств в системе доказывания

12.00.10 – МЕЖДУНАРОДНОЕ ПРАВО

165 **МУСАЕВ ДЖАМАЛИДДИН КАМАЛОВИЧ**
Социально-правовое значение противодействия незаконному обороту наркотических средств

171 **АКБАРОВ САИДАКБАР РУСТАМ УГЛИ**
Ответственность за военные преступления в условиях современных вооружённых конфликтов: национально-правовой и международно-правовой анализ

12.00.12 – ПРОБЛЕМЫ КОРРУПЦИИ

178 **НУРИДИНОВ РАМЗИДИН ЛУТФИДИН УГЛИ**
Цифровизация государственных закупок и механизмы снижения коррупционных рисков в зарубежных странах

12.00.13 – ПРАВА ЧЕЛОВЕКА

186 **ХУДАЙБЕРДИЕВА МАФТУНА ЗАФАР КИЗИ**
Классификация прав ребёнка: системный анализ международно-правовых и национально-правовых подходов и механизмов реализации

12.00.15 – КРИМИНОЛОГИЯ

197 **НИЁЗОВА САЛОМАТ САПАРОВНА**
Криминологическая характеристика личности несовершеннолетнего преступника и её признаки

CONTENTS

12.00.01 – THEORY AND HISTORY OF STATE AND LAW. HISTORY OF LEGAL DOCTRINES

11 **TOSHKULOV JURABOY, KURBANOVA ELMIRA ASADOVNA**
Principles of studying the state in the context of globalization: a theoretical and methodological analysis

19 **ZOKIROV SHOKHRUKHBEK ZOHIDJON UGLI**
Theoretical and practical issues of legislative codification

12.00.02 – CONSTITUTIONAL LAW. ADMINISTRATIVE LAW. FINANCIAL AND CUSTOMS LAW

26 **ILKHOMBEKOV JASURBEK ILKHOMBEK UGLI**
Historical development of the right to information and its legal formation in the internet environment

31 **ABDURAYIMOV MUKHAMMAD SUVONKUL UGLI**
Constitutional-legal foundations and problematics of the subject composition of qualified legal aid provision

35 **NURMATOV SUNNATILLO UZOQ UGLI**
Improving the role of the mahalla in the provision of public services and mechanisms for interaction with state bodies

43 **SOBIROV UMID SOBIR UGLI**
Constitutional-legal and institutional guarantees of academic freedom

12.00.03 – CIVIL LAW. BUSINESS LAW. FAMILY LAW. INTERNATIONAL PRIVATE LAW

53 **TOPILDIEV BAKHROMJON RAKHIMJONOVICH**
History and modern functions of patent law: the experience of Europe and the United States

61 **RAHMONKULOVA NILUFAR HOJI-AKBAROVNA, KOVSHOV TEMUR VLADIMIROVICH**
Contract negotiations: definition of public and private aspects

74 **KHUJAEV SHOKHJAKHON AKMALJON UGLI**
Content on social media as a work

85 **SAIDOV IBROHIM ANVAROVICH**
Adoption of the corporate governance code as a regulatory-legal document: problems, needs and suggestion

93 **AKRAMOV AKMALJON ANVARJON UGLI**
Legal problems of inheriting digital assets: Uzbekistan and foreign practice

102 **INAMDJANOVA ELNORA ELBEKOVNA**
Mediation and arbitration: prospects for the development of hybrid forms of investment dispute resolution in Uzbekistan

12.00.05 – LABOR LAW. SOCIAL SECURITY LAW

111 **ABDULLAEVA DILFUZA SAIDAZIMOVNA**
Child labour in Uzbekistan and its international legal regulation

12.00.06 – THE LAW OF NATURAL RESOURCES. AGRARIAN LAW. ENVIRONMENTAL LAW

122 **KHOLMUMINOV JUMA TOSHTEMIROVICH**
Digitalization and artificial intelligence in environmental law

12.00.07 – JUDICIAL BRANCH. PROSECUTOR'S CONTROL. ORGANIZATION OF LAW ENFORCEMENT. ADVOCACY

131 **BOBONAZAROV MUHAMMADJON MUZAFFAR UGLI**
Theoretical and legal analysis of the independence of judges and guarantees for ensuring it: issues of improvement

12.00.08 – CRIMINAL LAW. CRIMINAL-EXECUTIVE LAW

139 **ABDURASULOVA KUMRINISA RAIMKULOVNA, RASHIDOV SHAVKATBEK RAVSHANBEK UGLI**
Social danger of violation of safety rules for transport vehicle movement or operation and its significance in establishing criminal liability

147 **JUMANIYOZOVA ZARNIGOR MAKHAMMADI KIZI**
Mechanisms for ensuring the inevitability of punishment for human trafficking

12.00.09 – CRIMINAL PROCEEDINGS. FORENSICS, INVESTIGATIVE LAW AND FORENSIC EXPERTISE

155 **MELSOVA KAMILA BAKHADIROVNA, ABDULLAEV RUSTAM KAKHRAMANOVICH**
Problematic aspects of the use of digital evidence in the evidentiary system

12.00.10 – INTERNATIONAL LAW

165 **MUSAEV DJAMALIDDIN KAMALOVICH**
The socio-legal significance of combating the illegal drug trade

171 **AKBAROV SAIDAKBAR RUSTAM UGLI**
Liability for war crimes in the context of modern armed conflicts: a national and international legal analysis

12.00.12 – CORRUPTION PROBLEMS

178 **NURIDINOV RAMZIDIN LUTFIDIN UGLI**
Mechanisms for the digitalization of public procurement and the reduction of corruption risks in foreign countries

12.00.13 – HUMAN RIGHTS

186 **KHUDAYBERDIEVA MAFTUNA ZAFAR KIZI**
Classification of children's rights: a systematic analysis of international and national legal approaches and implementation mechanisms

12.00.15 – CRIMINOLOGY

197 **NIYOZOVA SALOMAT SAPAROVNA**
Criminological characteristics and signs of the personality of a juvenile offender

Kelib tushgan / Получено / Received: 18.05.2026
Qabul qilingan / Принято / Accepted: 02.06.2026
Nashr etilgan / Опубликовано / Published: 26.06.2026

DOI: https://dx.doi.org/10.51788/tsul.jurisprudence.6.3./QMCV7918
UDC: 349.2(045)(575.1)

O'ZBEKISTONDA BOLALAR MEHNATI VA UNING XALQARO-HUQUQIY TARTIBGA SOLINISHI

Abdullayeva Dilfuza Saidazimovna,
Toshkent davlat yuridik universiteti Xalqaro huquq va inson huquqlari
sho'basi dotsenti, yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori
ORCID: https://orcid.org/0009-0004-6725-132X
e-mail: dilfuza.lawyer@gmail.com

Annotatsiya. *Mazkur maqolada O'zbekiston Respublikasida bolalar mehnati va uning xalqaro-huquqiy tartibga solinishi bilan bog'liq masalalar kompleks ravishda tahlil qilingan. Tadqiqotda bolalar mehnatining huquqiy tabiati, uning kelib chiqish omillari, bolalarni mehnat munosabatlariga jalb qilishning ijtimoiy-iqtisodiy va huquqiy oqibatlari yoritilgan. Shuningdek, maqolada bolalar mehnatining bolaning jismoniy va ma'naviy rivojlanishiga, ta'lim olish huquqi hamda sog'lig'iga salbiy ta'sir ko'rsatishi ilmiy-nazariy jihatdan asoslab berilgan. Jumladan, O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi, Mehnat kodeksi va bolalar huquqlarini himoya qilishga qaratilgan boshqa normativ-huquqiy hujjatlar tahlil qilinib, ularning xalqaro standartlarga muvofiqligi baholangan. Ayniqsa, mamlakatda bolalar mehnati va majburiy mehnatga qarshi kurashish sohasida amalga oshirilayotgan islohotlar, paxta yig'im-terimi jarayonida bolalar mehnatini bartaraf etish bo'yicha ko'rilgan chora-tadbirlar hamda xalqaro tashkilotlar bilan hamkorlik masalalariga alohida e'tibor qaratilgan.*

Kalit so'zlar: *bolalar mehnati, xalqaro huquq, bola huquqlari, mehnat huquqi, xalqaro standartlar, majburiy mehnat, Xalqaro mehnat tashkiloti konvensiyalari, mehnat muhofazasi, O'zbekiston qonunchiligi, inson huquqlari*

ДЕТСКИЙ ТРУД В УЗБЕКИСТАНЕ И ЕГО МЕЖДУНАРОДНО-ПРАВОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ

Абдуллаева Дилфуза Саидазимовна,
доктор философии по юридическим наукам,
доцент сектора международного права и прав человека
Ташкентского государственного юридического университета

Аннотация. *В настоящей статье комплексно проанализированы актуальные вопросы детского труда в Республике Узбекистан и его международно-правового регулирования. В исследовании раскрываются правовая природа детского труда, факторы его возникновения, а также социально-экономические и правовые последствия вовлечения детей в трудовые отношения. Кроме того, с научно-теоретической точки зрения обосновано негативное влияние детского труда на физическое и нравственное развитие ребёнка, его право на образование и состояние здоровья. В частности, проанализированы Конституция Республики Узбекистан, Трудовой кодекс и иные нормативно-правовые акты, направленные на защиту прав детей, а также дана оценка их соответствия международным стандартам. Особое внимание уделено проводимым в стране реформам в сфере противодействия детскому и принудительному труду, мерам по искоренению использования детского труда в процессе сбора хлопка, а также вопросам сотрудничества с международными организациями.*

Ключевые слова: *детский труд, международное право, права ребёнка, трудовое право, международные стандарты, принудительный труд, конвенции Международной организации труда, охрана труда, законодательство Узбекистана, права человека*

CHILD LABOUR IN UZBEKISTAN AND ITS INTERNATIONAL LEGAL REGULATION

Abdullaeva Dilfuza Saidazimovna,
Associate Pofessor of the Department of International Law
and Human Rights,
Tashkent State University of Law

Abstract. *This article comprehensively analyzes current issues related to child labor and its international legal regulation in the Republic of Uzbekistan. The study covers the legal nature of child labor, its factors of origin, socio-economic and legal consequences of involving children in labor relations. The article also scientifically and theoretically substantiates the negative impact of child labor on the physical and spiritual development of children, their right to education and health. In particular, the Constitution of the Republic of Uzbekistan, the Labor Code and other regulatory legal acts aimed at protecting children's rights are analyzed and their compliance with international standards is assessed. In particular, special attention is paid to the reforms being implemented in the country in the field of combating child labor and forced labor, measures taken to eliminate child labor in the cotton harvest process, and cooperation with international organizations.*

Keywords: *child labor, international law, child rights, labor law, international standards, forced labor, International Labour Organization conventions, labor protection, legislation of Uzbekistan, human rights*

Kirish

Hozirgi globallashuv jarayonda inson huquqlarini ta'minlash, ayniqsa, bolalar huquqlarini himoya qilish xalqaro hamjamiyat oldidagi eng muhim vazifalardan biri hisoblanadi. Bolalar mehnati muammosi esa mazkur sohadagi dolzarb masalalardan biri bo'lib, u nafaqat ijtimoiy-iqtisodiy, balki huquqiy va axloqiy ahamiyatga ham egadir. Bolalarning majburiy mehnatga jalb qilinishi ularning sog'lig'i, ta'lim olish huquqi, jismoniy va ma'naviy rivojlanishiga salbiy ta'sir ko'rsatadi.

So'nggi yillarda O'zbekistonda bolalar mehnatining oldini olish, huquqlarini ta'minlash va xalqaro mehnat standartlarini milliy qonunchilikka implementatsiya qilish sohasida keng ko'lamli islohotlar amalga oshirilmoqda. Shu bilan birga, bolalar mehnatining ayrim yashirin shakllari, norasmiy bandlik, mavsumiy ishlarga jalb qilish, raqamli platformalar orqali mehnat faoliyatini amalga oshirish kabi yangi munosabatlar huquqiy tartibga solishni takomillashtirishni talab etmoqda.

Xalqaro darajada bolalar mehnatini cheklash va uning og'ir shakllarini bartaraf etishga qaratilgan bir qator muhim huquqiy mexanizmlar shakllangan. Jumladan, Xalqaro mehnat tashkiloti (XMT) tomonidan qabul qilingan 138-sonli "Ishga qabul qilish uchun eng kichik yosh to'g'risida"gi va 182-sonli "Bolalar mehnatining og'ir shakllarini taqiqlash va bartaraf etish to'g'risida"gi konvensiyalar mazkur sohadagi asosiy xalqaro standartlar hisoblanadi. Shuningdek, Birlashgan Millatlar Tashkilotining "Bola huquqlari to'g'risida"gi konvensiyasida ham bolalarni iqtisodiy ekspluatatsiyadan himoya qilish masalalari alohida mustahkamlangan.

O'zbekiston Respublikasi mustaqillik yillarida inson huquqlarini ta'minlash sohasida keng qamrovli islohotlarni amalga oshirib kelmoqda. Xususan, bolalar mehnatini bartaraf etish, ularning huquq va manfaatlarini himoya qilish borasida milliy qonunchilik xalqaro standartlarga muvofiqlashtirilmoqda. Mamlakatda majburiy mehnat va bolalar mehnatiga qarshi kurashish bo'yicha amaliy chora-tadbirlar kuchaytirildi, mehnat munosabatlarini huquqiy tartibga solish mexanizmi takomillashtirildi.

Asosiy qism

Bolalar mehnati muammosi xalqaro mehnat huquqining eng dolzarb masalalaridan biri hisoblanadi. Ushbu masala nafaqat mehnat huquqi, balki inson huquqlari, ijtimoiy muhofaza, ta'lim va barqaror rivojlanish sohalari bilan ham uzviy bog'liqdir. Shu sababli mazkur muammo ko'plab xorijiy va milliy olimlar tomonidan tadqiq qilingan.

Xalqaro mehnat huquqi sohasidagi mashhur olimlardan biri N. Valtikos bolalar mehnatini taqiqlashni inson qadr-qimmatini himoya qilishning muhim huquqiy kafolati sifatida baholaydi (Valticos, 1979). Uning fikricha, mehnat sohasidagi xalqaro standartlar iqtisodiy manfaatlarni emas, balki inson huquqlarini ustuvor qo'yishi lozim. Olimning ta'kidlashicha, bolalarning meh-

nat ekspluatatsiyasiga jalb qilinishi inson huquqlarining qoʻpol buzilishi hisoblanadi va davlatlar bu sohadagi xalqaro majburiyatlarni samarali amalga oshirishi shart.

L. Svepston xalqaro mehnat standartlarining amal qilish mexanizmini tadqiq qilib, bolalar mehnatiga qarshi kurashishda huquqiy normalarning oʻzi yetarli emasligini taʼkidlaydi (Swepston, 1998). Uning fikricha, bolalar mehnatini bartaraf etish uchun davlat nazorati, taʼlim tizimi, ijtimoiy muhofaza mexanizmlari va jamoatchilik nazorati bir vaqtning oʻzida samarali ishlashi zarur. Bu qarash Oʻzbekistonda ham bolalar mehnatiga qarshi kurashish faqat huquqiy emas, balki kompleks ijtimoiy siyosat orqali amalga oshirilishi lozimligini koʻrsatadi.

Amerikalik iqtisodchi va huquqshunos K. Basu bolalar mehnatiga iqtisodiy yondashuvni taklif qilgan olimlardan biri hisoblanadi. Uning nazariyasiga koʻra, bolalar mehnati koʻp hollarda oila daromadining yetarli emasligi bilan bogʻliq boʻlib, aholi turmush darajasi oshgan sari bolalar mehnati tabiiy ravishda qisqaradi (Basu & Van, 1998).

K. Basuning bolalar mehnatini asosan iqtisodiy omillar bilan bogʻlovchi yondashuvini qisman maʼqullash mumkin. Darhaqiqat, kambagʻallik va oila daromadining yetarli emasligi bolalar mehnatining muhim sabablaridan biri hisoblanadi. Biroq muallif fikricha, mazkur yondashuv bolalar mehnatining barcha sabablarini qamrab olmaydi. Chunki ayrim hollarda bolalar mehnati huquqiy madaniyatning pastligi, nazorat mexanizmlarining samarasizligi va taʼlim tizimidagi muammolar bilan ham bogʻliq boʻladi. Biroq olim bolalar mehnatini iqtisodiy jihatdan oqlash mumkin emasligini, davlat tomonidan qatʼiy huquqiy cheklovlar va ijtimoiy kafolatlar yaratilishi zarurligini taʼkidlaydi.

Bola huquqlari sohasidagi tadqiqotchi M. Libel esa bolalar mehnati masalasida mutlaq taqiqlash konsepsiyasiga ehtiyotkorlik bilan yondashadi. Uning fikricha, bolaning taʼlim olish huquqi, sogʻligʻi va rivojlanishiga zarar yetkazmaydigan yengil mehnat turlari uning ijtimoiylashuviga xizmat qilishi mumkin (Liebel, 2004). Bu yondashuv XMTning 138-sonli konvensiyasida belgilangan "yengil ishlar" konsepsiyasi bilan hamohangdir.

Manfred Libelning bolalarning yengil mehnat faoliyati ularning ijtimoiylashuviga xizmat qilishi mumkinligi haqidagi fikri ilmiy jihatdan qiziqarli hisoblanadi. Muallif mazkur fikrni maʼlum darajada qoʻllab-quvvatlaydi, ammo bunday mehnat faoliyati bolaning taʼlim olish huquqi, sogʻligʻi va xavfsizligiga zarar yetkazmasligi shart deb hisoblaydi. Shu sababli har qanday mehnat faoliyati bolaning eng yaxshi manfaatlari prinsipi asosida baholanishi lozim.

Mazkur olimning ilmiy qarashlari tahlili shuni koʻrsatadiki, bolalar mehnatiga qarshi kurashish faqat huquqiy taqiqlar bilan cheklanmasligi lozim. Bolalar mehnatini bartaraf etish uchun huquqiy, iqtisodiy, ijtimoiy va institutsional mexanizmlarning oʻzaro uygʻun faoliyati taʼminlanishi zarur. Oʻzbekistonda soʻnggi yillarda amalga oshirilgan islohotlar, xususan Xalqaro mehnat tashkilotining asosiy konvensiyalarini ratifikatsiya qilish, paxta yigʻim-terimida bolalar mehnatini bartaraf etish boʻyicha amalga oshirilgan chora-tadbirlar mazkur yoʻnalishda muhim qadam boʻldi. Shu bilan birga, raqamli iqtisodiyot sharoitida bolalar mehnatining yangi shakllari, norasmiy bandlik, internet platformalari orqali mehnat qilish kabi munosabatlar milliy qonunchilikni yanada takomillashtirishni talab qilmoqda. Demak, xorijiy olimlarning ilmiy qarashlari Oʻzbekistonda bolalar mehnatini huquqiy tartibga solishning zamonaviy mexanizmlarini ishlab chiqish uchun muhim nazariy asos boʻlib xizmat qiladi.

Bolalar mehnatiga qarshi kurashish va uni huquqiy tartibga solish masalalari MDH davlatlari olimlari tomonidan ham keng tadqiq qilingan. Ularning ilmiy ishlarida bolalarning mehnat huquqlari, mehnat ekspluatatsiyasining oldini olish, xalqaro mehnat standartlarini milliy qonunchilikka implementatsiya qilish va davlat kafolatlarini kuchaytirish masalalari alohida oʻrin egallaydi.

Rossiyalik olim, mehnat huquqi sohasidagi yirik mutaxassis Y. Orlovskiy (2021) mehnat huquqining ijtimoiy funksiyasini tahlil qilar ekan, voyaga yetmagan shaxslarni mehnat munosabatlarida alohida himoyaga muhtoj subyektlar sifatida baholaydi. Olimning fikricha, bolalar mehnatiga oid huquqiy cheklovlar mehnat erkinligini cheklash emas, balki bolaning sogʻligʻi, taʼlimi va har tomonlama rivojlanishini taʼminlashga qaratilgan huquqiy kafolat hisoblanadi.

Y. Orlovskiyning voyaga yetmagan shaxslarni mehnat munosabatlarida alohida himoyaga muhtoj subyekt sifatida baholash hamda bolalar mehnatiga oid huquqiy cheklovlarni mehnat

erkinligini cheklash emas, balki bolaning huquq va manfaatlarini himoya qilishga qaratilgan huquqiy kafolat sifatida talqin qilishiga qoʻshilish mumkin. Chunki xalqaro mehnat huquqida ham bolalar mehnatiga nisbatan oʻrnatilgan cheklovlar mehnat qilish huquqini inkor etish uchun emas, balki bolaning sogʻligʻi, xavfsizligi va taʼlim olish huquqini taʼminlash uchun joriy etilgan.

Fikrimizcha, mazkur yondashuv Xalqaro mehnat tashkilotining 138-sonli va BMTning "Bola huquqlari toʻgʻrisida"gi konvensiyalari mazmuniga ham toʻliq mos keladi. Shu bilan birga, zamonaviy sharoitda mazkur fikrni yanada kengaytirish lozim. Chunki hozirgi kunda bolalar mehnati nafaqat anʼanaviy mehnat munosabatlarida, balki raqamli platformalar, ijtimoiy tarmoqlar va onlayn xizmatlar sohasida ham namoyon boʻlmoqda. Shu sababli bolalarni mehnat munosabatlarida himoya qilish mexanizmlari ham yangi iqtisodiy munosabatlarni qamrab olishi zarur.

Qozogʻistonlik olima A. Nurmagambetova (2022) mehnat migratsiyasi va norasmiy bandlik sharoitida bolalar mehnatining yashirin shakllari paydo boʻlishi mumkinligini qayd etadi. Uning fikricha, raqamli iqtisodiyot va oilaviy tadbirkorlik sohasida bolalar mehnatidan foydalanish xavflarini huquqiy jihatdan tartibga solish zarur. A. Nurmagambetovaning mehnat migratsiyasi, norasmiy bandlik va raqamli iqtisodiyot sharoitida bolalar mehnatining yashirin shakllari paydo boʻlayotganligi haqidagi fikrini toʻliq qoʻllab-quvvatlash mumkin. Chunki xalqaro tashkilotlar tomonidan olib borilayotgan tadqiqotlar ham bolalar mehnatining anʼanaviy shakllari qisqarayotgan boʻlsa-da, uning yangi va nazorat qilish qiyin boʻlgan shakllari yuzaga kelayotganligini koʻrsatmoqda. Muallif fikricha, mazkur olimning qarashi ayniqsa Oʻzbekiston uchun ham dolzarb ahamiyatga ega. Sababi, mamlakatda raqamli iqtisodiyot, elektron tijorat va oilaviy tadbirkorlikning jadal rivojlanishi voyaga yetmaganlarning mehnat faoliyati bilan bogʻliq yangi huquqiy munosabatlarni keltirib chiqarmoqda. Biroq olim fikrini rivojlantirgan holda taʼkidlash lozimki, muammo faqat huquqiy tartibga solish bilan hal boʻlmaydi. Bolalar mehnatining yashirin shakllarini aniqlash va oldini olish uchun davlat nazorati, taʼlim muassasalari, mahalla institutlari va fuqarolik jamiyati institutlarining oʻzaro hamkorligi ham muhim ahamiyat kasb etadi.

Huquqshunos olim A. Saidov (2020) inson huquqlari tizimida bola huquqlarini taʼminlash davlatning konstitutsiyaviy majburiyati ekanligini taʼkidlaydi. Uning fikricha, Bola huquqlari toʻgʻrisidagi konvensiya normalarini milliy qonunchilikka samarali implementatsiya qilish bolalar mehnatiga qarshi kurashishning muhim huquqiy mexanizmi hisoblanadi. A. Saidovning bola huquqlarini taʼminlash davlatning konstitutsiyaviy majburiyati ekanligi haqidagi fikri ham muhim ahamiyatga ega. Fikrimizcha. bolalar mehnatiga qarshi kurashish davlat siyosatining ustuvor yoʻnalishlaridan biri boʻlishi lozim deb hisoblaymiz.

Oʻzbekistonlik huquqshunos olim Sh. Gulyamov (2022) mehnat sohasida raqamlashtirish jarayonlarini tahlil qilib, raqamli platformalar orqali mehnat qilish munosabatlarida voyaga yetmaganlarning mehnat huquqlarini himoya qilish boʻyicha maxsus huquqiy mexanizmlarni shakllantirish zarurligini qayd etadi.

Mazkur olimning raqamli iqtisodiyot sharoitida voyaga yetmaganlarning mehnat huquqlarini himoya qilish boʻyicha maxsus huquqiy mexanizmlarni shakllantirish zarurligi haqidagi fikrini qoʻllab-quvvatlash mumkin. Chunki raqamlashtirish jarayonlari natijasida mehnat munosabatlarining yangi shakllari, jumladan, platformada bandlik, blogerlik faoliyati, kontent yaratish, frilans va onlayn xizmatlar koʻrsatish kabi faoliyat turlari keng tarqalmoqda. Mazkur sohalarda voyaga yetmagan shaxslar ham ishtirok etayotgan boʻlsa-da, ularning huquqiy maqomi, mehnat qilish shartlari, ish vaqti, daromadlari va ijtimoiy himoyasiga oid masalalar milliy qonunchilikda yetarli darajada tartibga solinmagan.

Yuqoridagi olimlarning qarashlari tahlili shuni koʻrsatadiki, bolalar mehnatiga qarshi kurashishning samarali mexanizmi faqat huquqiy taqiqlar bilan emas, balki taʼlim, ijtimoiy muhofaza, davlat nazorati va xalqaro standartlarni milliy huquq tizimiga samarali joriy etish orqali taʼminlanadi. Shu nuqtayi nazardan, Oʻzbekistonda soʻnggi yillarda amalga oshirilgan mehnat sohasidagi islohotlar bolalar huquqlarini taʼminlashning xalqaro standartlarga mos milliy modelini shakllantirishga xizmat qilmoqda.

Xalqaro mehnat tashkiloti va YUNISEFning 2024-yil uchun eng soʻnggi baholashlariga koʻra, 2020-yilda bolalar mehnatiga jalb qilingan bola-

lar soni ishlayotgan barcha bolalarning taxminan 68,5 %ini yoki mutlaq raqamlarda 168 million nafarni tashkil etgan (U.S. Department of Labor, Bureau of International Labor Affairs 2021). Ushbu tashkilotlar ma'lumotlariga ko'ra, ularning aksariyati 70 %i qishloq xo'jaligi sohasida mehnat qilmoqda. Qolgan qismi xizmat ko'rsatish va sanoat sohalari hissasiga to'g'ri kelib, mos ravishda 20 va 10 %ni tashkil etadi. Shu bilan birga, xavfli mehnat turlarida band bo'lgan bolalar soni 79 million nafarga yetgan.

Mazkur ko'rsatkichlarni XMT hamda "Walk Free" nodavlat tashkiloti tomonidan 2016-yilda taqdim etilgan ma'lumotlar bilan taqqoslash so'nggi yillarda vaziyat salbiy dinamikaga ega ekanligini ko'rsatadi. Jumladan, majburiy mehnatga jalb qilingan bolalar soni 8 million nafarga, xavfli mehnat turlarida ishlayotgan bolalar soni esa 6 million nafarga oshgan (United Nations, 2017). Holbuki, 2000–2016-yillar oralig'ida bolalar mehnati ko'lamining barqaror qisqarishi kuzatilgan bo'lib, ushbu davrda bunday voyaga yetmaganlar soni 94 million nafarga kamaygani XMT ma'lumotlarida qayd etilgan (United Nations, 2021).

Albatta, COVID-19 pandemiyasi mazkur vaziyatning yanada og'irlashishiga sabab bo'ldi. Biroq YUNISEF rahbari Genritta For ta'kidlaganidek, pandemiya "allaqachon og'ir bo'lgan vaziyatni yanada kuchaytirdi" (CBS News, 2021). Hozirgi vaqtda aniq statistik ma'lumotlar mavjud emas. Biroq global lokdaunlar saqlanib qolgan taqdirda "yana 9 million bola bolalar mehnatiga jalb qilinishi mumkinligi" haqida prognozlar bildirilgan.

Bolalar majburiy mehnati keng tarqalgan hududlar haqida so'z yuritganda, birinchi navbatda Afrika qit'asi, xususan Sahroyi Kabirdan janubda joylashgan mamlakatlarni qayd etish lozim. Ushbu hududda bolalarning 26 %i mehnatga jalb qilingan. Umuman olganda, qit'ada bolalar mehnatiga jalb qilinganlar soni 92 million nafarni tashkil etadi. Ikkinchi o'rinda 49 million nafar ko'rsatkich bilan Osiyo-Tinch okeani mintaqasi turadi (5,6 %). Uchinchi o'rinni Yevropa va Markaziy Osiyo hamda Amerika mintaqalari bo'lishib olgan bo'lib, har birida 8,3 million nafardan bola mehnat qilmoqda. Eng past ko'rsatkich arab davlatlarida kuzatilib, bu yerda bolalar mehnatiga jalb qilinganlar soni 2,9 million nafarni tashkil etadi (CBS News, 2021).

O'zbekiston Respublikasi misolida olib qaraganda mehnat qilish layoqatiga ega bo'lgan voyaga etmaganlar umumiy soni 2,5 milliondan ortiqni tashkil etishini hisobga oladigan bo'lsak, bugungi kunda voyaga etmaganlarning mehnatiga oid qonunchilikni takomillashtirish, ularni har tomonlama qo'llab-quvvatlash, ularning fuqarolik, ijtimoiy-iqtisodiy hamda mulkiy huquqlari bilan bir qatorda mehnat huquqlarini ham amalga oshirishini ta'minlash, shuningdek, bolalar mehnatining eng yomon shakllarini samarali bartaraf etishning nazariy va amaliy asoslarini ishlab chiqish naqadar dolzarb vazifa ekanligi ayon bo'ladi (Statistics Agency under the President of the Republic of Uzbekistan, 2026).

Shu bilan birga, yurtimizda yosh avlodni sog'lom va barkamol qilib tarbiyalash, ularning ijodiy va intellektual salohiyatini, adolatli mehnat sharoitlarida mehnat qilish huquqlarini ro'yobga chiqarish uchun zarur sharoitlarni yaratish bo'yicha keng ko'lamli chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda. Jumladan, mazkur sohada amalga oshiriladigan ishlarning huquqiy asosi sifatida o'tgan yillar davomida, jumladan, 1994-yil 29-iyulda "Bola huquqlari to'g'risida"gi konvensiyasi (United Nations, 1994), 2008-yilda Xalqaro mehnat tashkilotining bolalar mehnati bilan bog'liq "Ishga qabul qilish uchun eng kichik yosh to'g'risida"gi (International Labour Organization, 1973) hamda "Bolalar mehnatining eng yomon shakllari to'g'risida"gi fundamental konvensiyalari ratifikatsiya qilganligini (International Labour Organization, 1999), shuningdek, "Ta'lim to'g'risida"gi (Republic of Uzbekistan, 2020), "Bola huquqlarining kafolatlari to'g'risida"gi (Republic of Uzbekistan, 2008), "Yoshlarga oid davlat siyosati to'g'risida"gi kabi qonunlarning qabul qilinganligini keltirish mumkin (Republic of Uzbekistan, 2016).

Bolalar mehnatini huquqiy tartibga solish sohasida xalqaro huquq muhim o'rin tutadi. Xususan, Xalqaro mehnat tashkiloti tomonidan qabul qilingan konvensiyalar davlatlar uchun asosiy majburiyatlarni belgilab beradi.

138-sonli konvensiyaga ko'ra, mehnatga qabul qilishning minimal yoshi umumiy holatda majburiy ta'limni tugatish yoshidan past bo'lmasligi kerak. 182-sonli konvensiya esa bolalar mehnatining eng og'ir shakllarini zudlik bilan tugatish choralarini ko'rishni talab etadi.

Shuningdek, Birlashgan Millatlar Tashkilotining "Bola huquqlari toʻgʻrisida"gi konvensiyasida har bir bolaning iqtisodiy ekspluatatsiyadan himoya qilinishi, uning taʼlim olish va sogʻlom rivojlanish huquqi kafolatlangan.

Xalqaro amaliyotda bolalar mehnatiga qarshi kurashishda quyidagi mexanizmlar muhim ahamiyatga ega:

milliy monitoring tizimini shakllantirish;

mehnat inspeksiyasi faoliyatini kuchaytirish;

aholi oʻrtasida huquqiy targʻibot ishlarini olib borish;

taʼlimning ommaviyligini taʼminlash;

ijtimoiy himoya mexanizmlarini rivojlantirish.

Oʻzbekiston Respublikasida bolalar huquqlarini himoya qilish davlat siyosatining ustuvor yoʼnalishlaridan biri hisoblanadi. Mamlakat Konstitutsiyasida bolalarning huquq va erkinliklari kafolatlangan boʻlib, mehnat sohasida ham alohida muhofaza choralari belgilangan. Oʻzbekiston Respublikasi Mehnat kodeksiga muvofiq, mehnat shartnomasi tuzishning minimal yoshi 16 yosh etib belgilangan. Ayrim holatlarda ota-ona yoki vasiyning roziligi bilan 15 yoshdan mehnat faoliyatiga ruxsat berilishi mumkin. Shu bilan birga, voyaga yetmaganlarni ogʻir, zararli va xavfli mehnat turlariga jalb qilish qatʼiy taqiqlanadi.

Soʻnggi yillarda mamlakatda paxta yigʻim-terimi jarayonida bolalar mehnatidan foydalanish holatlarini bartaraf etish boʻyicha keng koʻlamli islohotlar amalga oshirildi. Xalqaro tashkilotlar bilan hamkorlikda monitoring ishlari olib borildi va bu sohada ijobiy natijalarga erishildi.

Shu bilan birga, norasmiy sektorda bolalar mehnatidan foydalanish, ayrim xizmat koʻrsatish sohalarida nazoratning yetarli emasligi kabi muammolar hali ham dolzarbligicha qolmoqda. Bu esa sohada huquqni qoʻllash amaliyotini yanada takomillashtirish zarurligini koʻrsatadi.

Bolalar mehnatini xalqaro va milliy huquqiy-meʼyoriy hujjatlar orqali samarali tartibga solish uning eng ogʻir shakllarini bartaraf etish hamda bolalarning toʻlaqonli rivojlanishi uchun zarur sharoitlarni taʼminlash masalasini tahlil qilishdan iborat. Tadqiqot jarayonida bolalar mehnatiga oid xalqaro-huquqiy normalarning mazmuni, ularning Oʻzbekiston Respublikasining milliy qonunchiligiga kiritilish jarayoni hamda amaliy tatbiqi oʻrganiladi. Shu bilan birga, maqolada Xalqaro mehnat tashkiloti va Birlashgan Millatlar Tashkilotining bolalar mehnatini bartaraf etish borasidagi faoliyati, xususan, XMTning 138-sonli "Mehnat uchun eng kam yosh toʻgʻrisida"gi hamda 182-sonli "Bolalar mehnatining eng yomon shakllarini taqiqlash va ularni bartaraf etish boʻyicha shoshilinch choralar toʻgʻrisida"gi konvensiyalarining mazmuni, maqsadi hamda ularning Oʻzbekiston qonunchiligi va amaliyotiga taʼsiri tahlil qilinadi. Bolalar mehnati insoniyat tarixining ajralmas qismi sifatida uzoq davrlardan beri mavjud boʻlsa-da, bu masala 1980-yillarning oʻrtalarida yana dolzarb tus olib, keng jamoatchilik muhokamasiga sabab boʻldi (Republic of Uzbekistan, 2016). Oʻsha yillarda ommaviy axborot vositalarining faol yoritishi va maʼlumot almashinuvi kengaygani tufayli rivojlangan davlatlar jamoatchiligi shuni anglab yetdiki, Gʻarbdagi sanoat inqilobi davrida bolalar mehnatini aks ettirgan qora-oq suratlar bugungi kunda dunyoning boshqa hududlarida ham faqat rangli koʻrinishda takrorlanmoqda (Fyfe, 2007).

Biroq bu masalaga dastlabki munosabatlar hissiyotlarga asoslangan va yetarlicha muvofiqlashtirilmagan edi. Muammoni bartaraf etish jarayoniga turli subyektlar: nodavlat tashkilotlar, kasaba uyushmalari, xalqaro kompaniyalar, hukumatlar, xalqaro institutlar jalb qilindi. Fuqarolik jamiyati tomonidan ilgari surilgan tashabbuslar esa koʻpincha davlat va xalqaro tashkilotlarning keyingi amaliy harakatlariga asos boʻlib xizmat qildi.

Shuningdek, davlatning faol yordamisiz ham xususiy tashabbuslar, masalan, mahsulotlarga "bolalar mehnatisiz ishlab chiqarilgan" yorliqlari qoʻyish tizimlari yoki korporatsiyalarning axloqiy kodekslari keng tarqala boshladi. Faqat maʼlum vaqt oʻtib, boshqa xalqaro tashkilotlar va hamkorlar turtkisi bilan Xalqaro mehnat tashkiloti oʻz tajribasiga tayanib, yangi strategiyani ishlab chiqdi hamda bolalar mehnatiga qarshi global kurashda yetakchi mavqeni egalladi.

Dastlabki bosqichlarda XMTning bu sohadagi faoliyati asosan mehnat sohasida xalqaro standartlarni belgilash bilan bogʻliq boʻlgan. Asosiy eʼtibor bolalarni ishga qabul qilish uchun eng kam yoshni belgilashga qaratilgan edi. Tashkilot tomonidan qabul qilingan dastlabki konvensiyalar sanoat, qishloq xoʻjaligi, dengizchilik, baliqchilik va yerosti ishlari kabi ayrim sohalarga oid boʻlgan. 1973-yilda esa ushbu sohalardagi meʼyorlar

yagona hujjat "Ishga qabul qilish uchun eng kam yosh to'g'risida"gi 138-sonli konvensiya bilan birlashtirildi.

Mazkur konvensiya nafaqat umumiy yosh chegarasini belgilab berdi, balki rivojlanmagan davlatlar tomonidan uni ratifikatsiya qilishni osonlashtirish uchun ayrim moslashuvchan normalarni ham o'z ichiga oldi. Shunga qaramay, XMT a'zolarining bir qismi bu hujjatni G'arb dunyosi ehtiyojlari va madaniy an'analariga haddan tashqari moslashgan, nomutanosib deb hisoblagan. Natijada konvensiyani ratifikatsiya qilish jarayoni bir necha yil davomida sekinlashib, XMTning bolalar mehnatiga qarshi faoliyati qiyinchiliklarga uchradi.

Faqat 1990-yillarda jamoatchilik e'tiborida bolalar mehnati muammosi yana dolzarb mavzuga aylangach bu yo'nalishdagi yondashuv o'zgarishni boshladi. 1995-yilda Kopengagenda o'tkazilgan BMTning "Butunjahon ijtimoiy sammiti"da davlatlar rahbarlari ishchilarning asosiy huquq va manfaatlarini himoya qilish, shu jumladan Xalqaro mehnat tashkiloti konvensiyalariga hurmat bilan yondashish va ularni ilgari surish majburiyatini o'z zimmasiga oldilar (Basu & Tzannatos, 2003). "Kopengagen ijtimoiy taraqqiyot bo'yicha deklaratsiya"si matnida bolalar mehnatiga oid konvensiyalar aniq tarzda tilga olingan bo'lib, ular kasaba uyushmalarini tuzish erkinligi, jamoaviy muzokaralar olib borish huquqi hamda kamsitmaslik tamoyili haqidagi konvensiyalar bilan bir qatorda qayd etilgan.

Xuddi shunday, 1998-yilda Xalqaro mehnat konferensiyasi tomonidan qabul qilingan "Mehnat sohasidagi asosiy tamoyillar va huquqlar to'g'risida"gi deklaratsiyada bolalar mehnatini butunlay tugatish masalasi tashkilotning to'rtta asosiy tamoyillaridan biri sifatida mustahkamlandi. Ushbu tamoyillar tarkibiga kasaba uyushmalari erkinligini ta'minlash va jamoaviy muzokaralar olib borish huquqi, majburiy mehnatni bekor qilish hamda mehnat jarayonida kamsitishni bartaraf etish masalalari ham kiritilgan edi. Natijada Xalqaro mehnat tashkilotiga a'zo bo'lgan davlatlar ular tegishli konvensiyalarni ratifikatsiya qilganmi yoki yo'qmi, baribir bu tamoyillarga rioya etish majburiyatiga ega bo'ldilar.

Mazkur deklaratsiya XMT faoliyatida yangi bosqichni boshlab berdi va tashkilot ishida ustuvor yo'nalishlarni shakllantirdi. Aynan shu yo'nalishlar natijasida 1999-yilda "Bolalar mehnatining eng og'ir shakllarini bartaraf etish to'g'risida"gi 182-sonli konvensiya qabul qilindi. Ushbu hujjat 138-sonli "Eng kam yosh to'g'risida"gi konvensiyani o'zgartirmasdan, balki uni to'ldirish maqsadida yaratilgan bo'lib, unda bolalar mehnatining darhol tugatilishi zarur bo'lgan to'rtta eng xavfli shakli aniq belgilab qo'yilgan.

Aslida ustuvor yo'nalishlarni belgilash jarayoni ko'plab tanqidlarga sabab bo'ladi. Chunki bu yondashuv bir guruh masalalarni muhim deb e'tirof etar ekan, boshqalarini esa ikkinchi darajali sifatida ko'rsatadi. Shu sababli "Mehnat sohasidagi asosiy tamoyillar va huquqlar to'g'risida"gi deklaratsiyaning mazmuni Xalqaro mehnat tashkiloti konvensiyalarining faqat to'rtta "asosiy" tamoyilga kirmaydigan qismlaridan kelib chiqadigan majburiyatlarning huquqiy kuchini zaiflashtirishi mumkin, degan fikrlar bildirilgan (United Nations, 1995). Biroq bolalar mehnati masalasiga doir 182-sonli konvensiyaning qabul qilinishi o'z davrida nihoyatda katta va tarixiy ahamiyatga ega natijalarni keltirib chiqardi. Avvalo, bu hujjat dunyo miqyosida bolalar mehnatiga qarshi yagona pozitsiyani shakllantirib, xalqaro hamjamiyat o'rtasida umumiy kelishuvga erishishga imkon berdi. Shu bilan birga, u Xalqaro mehnat tashkilotining bu sohadagi faoliyatini yangi bosqichga olib chiqdi. 182-sonli konvensiya barcha a'zolar tomonidan bir ovozdan qabul qilindi va qisqa vaqt ichida XMTga a'zo deyarli barcha davlatlar tomonidan ratifikatsiya qilindi. Mazkur jarayon 138-sonli "Ishga qabul qilish uchun eng kam yosh to'g'risida"gi konvensiyaga ham qiziqishni kuchaytirdi, natijada u ham ko'plab davlatlar tomonidan ratifikatsiya qilindi. Bugungi kunda 182-sonli konvensiyaga 165 ta, 138-sonli konvensiyaga esa 150 ta davlat qo'shilgan. Eng e'tiborlisi, ushbu jarayon donor mamlakatlarning e'tiborini yana bolalar mehnatini tugatish masalasiga qaratdi va bu yo'nalishga sezilarli moliyaviy resurslar yo'naltirildi.

Amaliy nuqtayi nazardan, 1992-yilda Xalqaro mehnat tashkiloti tomonidan Bolalar mehnatini tugatish bo'yicha xalqaro dastur IPEC (International Programme on the Elimination of Child Labour) tashkil etilishi bu yo'nalishda muhim burilish bo'ldi. 450 dan ortiq xodim va yillik 60 million AQSH dollari atrofidagi byudjetga ega bo'lgan

IPEC nafaqat XMTning eng yirik dasturi, balki bolalar mehnatiga qarshi hamkorlikni amalga oshiruvchi eng muhim xalqaro mexanizmlardan biriga aylandi (Alston, 2004). "Bolalar mehnatiga barham berish" bo'yicha mazkur xalqaro dastur (IPEC) a'zo davlatlarga tegishli xalqaro hujjatlar doirasidagi majburiyatlarini bajarishda yordam berish, bolalar mehnatini bosqichma-bosqich tugatish hamda eng og'ir shakllarini bartaraf etishni ustuvor yo'nalish sifatida amalga oshirish vazifasini bajaradi. Dastur doirasida olib boriladigan ishlar targ'ibot va xabardorlikni oshirish, hukumatlar bilan texnik hamkorlikni yo'lga qo'yish hamda mintaqaviy, submintaqaviy va milliy miqyosdagi loyihalar orqali bolalarga amaliy yordam ko'rsatishni o'z ichiga oladi.

Tillabayev va Xamdamovaning fikricha, "xalqaro huquq bolalar mehnatini bartaraf etish uchun yetarli huquqiy asosni shakllantirgan" (Tillabaev & Khamdamova, 2015). Biroq mazkur qarashni to'liq qabul qilish mushkul. Sababi, xalqaro konvensiyalar va huquqiy mexanizmlar mavjud bo'lishiga qaramasdan, dunyoda bolalar mehnati hanuz keng tarqalganligicha qolmoqda. Bu esa muammo faqat normativ-huquqiy bazaning mavjudligi bilan emas, balki uning amaliy ijrosi, davlatlarning iqtisodiy imkoniyatlari va ijtimoiy sharoitlar bilan ham bevosita bog'liq ekanligini ko'rsatadi.

S.A. Musoyevaning fikriga ko'ra, bolalar mehnatiga qarshi kurashda huquqiy normalarning mavjudligi muhim ahamiyatga ega (Musoeva, 2026). Biroq muallifning mazkur fikrini qisman qo'llab-quvvatlagan holda qayd etish lozimki, faqat huquqiy normalarning qabul qilinishi bolalar mehnatini to'liq bartaraf etish uchun yetarli emas. Amaliyot shuni ko'rsatmoqdaki, ayrim davlatlarda xalqaro konvensiya va milliy qonunchilik normalari mavjud bo'lsa-da, ularning ijrosini ta'minlash mexanizmlari yetarli darajada samarali ishlamayapti. Bundan tashqari, voyaga yetmagan xodimlarga kamida 30 kalendar kunlik yillik mehnat ta'tili beriladi va mehnat shartnomasini bekor qilishda qo'shimcha kafolatlar belgilangan. Umuman, mazkur normalar voyaga yetmaganlarni mehnat munosabatlarining oddiy ishtirokchisi emas, balki alohida huquqiy himoyaga muhtoj subyekt sifatida e'tirof etishini ko'rsatadi. Ular xizmat safariga, tungi, bayram va dam olish kunlaridagi ishlarga, shuningdek, ish vaqtidan tashqari mehnatga jalb etilmaydi. Bunday xodimlarga kamida 30 kalendar kunlik yillik ta'til beriladi, ishlab chiqarish normalari esa qisqartirilgan ish vaqtiga mos ravishda belgilanadi. Ish haqi to'lashda ham ular uchun qo'shimcha kafolatlar nazarda tutilgan. Shuningdek, mehnat shartnomasini bekor qilishda mahalliy mehnat organining roziligi talab etiladi. Ayrim hollarda esa ota-ona yoki vakolatli organlar shartnomani bekor qilishni talab qilishi mumkin.

Tadqiqot jarayonida bolalar mehnatini xalqaro-huquqiy tartibga solish sohasida bir qator nazariy va amaliy muammolar mavjudligi aniqlandi.

Avvalo, xalqaro huquq va milliy qonunchilikda "bolalar mehnati" tushunchasining mazmuni bir xil talqin qilinmasligi muayyan ilmiy bahslarni keltirib chiqarmoqda. Xalqaro mehnat tashkilotining hujjatlarida bolalar mehnati asosan bolaning jismoniy, ma'naviy yoki intellektual rivojlanishiga zarar yetkazuvchi mehnat sifatida baholansa, milliy qonunchilikda mehnat qilish uchun ruxsat etilgan yosh va mehnat sharoitlariga ko'proq e'tibor qaratilgan. Natijada bolalar mehnati va voyaga yetmagan shaxslarning qonuniy mehnat faoliyati o'rtasidagi huquqiy chegaralarni aniq belgilash masalasi dolzarb bo'lib qolmoqda.

Ikkinchidan, xalqaro mehnat huquqida bolalar mehnatining eng og'ir shakllari aniq belgilangan bo'lsa-da, raqamli iqtisodiyot va platformada bandlik rivojlanishi natijasida vujudga kelayotgan mehnat munosabatlarining bolalar huquqlariga ta'siri yetarlicha tadqiq etilmagan. Xususan, ijtimoiy tarmoqlar, blogerlik faoliyati, onlayn xizmatlar ko'rsatish va raqamli kontent yaratish jarayonida voyaga yetmaganlarning mehnatidan foydalanish holatlari xalqaro va milliy huquqda alohida huquqiy tahlilni talab qiladi.

Uchinchidan, bolalar mehnatiga qarshi kurashish sohasida xalqaro standartlarni milliy qonunchilikka implementatsiya qilish masalasida ilmiy yondashuvlar yagona emas. Ayrim olimlar xalqaro standartlarni milliy qonunchilikka to'liq ko'chirish tarafdori bo'lsa, boshqalar milliy huquq tizimining o'ziga xos xususiyatlarini hisobga olish zarurligini ta'kidlaydi. Bu esa xalqaro normalarni milliy huquq tizimiga moslashtirishning huquqiy mexanizmini yanada chuqur o'rganish zaruratini keltirib chiqaradi.

To'rtinchidan, bolalar mehnatining oldini olish sohasida huquqiy kafolatlar va ularning

amaliy samaradorligi oʻrtasida muayyan tafovut mavjud. Oʻzbekistonda bolalar mehnatini taqiqlovchi huquqiy baza shakllangan boʻlishiga qaramasdan, mazkur normalarning amal qilish samaradorligini baholash mezonlari yetarli darajada ishlab chiqilmagan.

Beshinchidan, bolalar mehnatini inson huquqlari va mehnat huquqi nuqtayi nazaridan baholash oʻrtasida nazariy yondashuvlar farq qiladi. Ayrim tadqiqotlarda mazkur masala mehnat munosabatlari sifatida tahlil qilinsa, boshqa tadqiqotlarda inson huquqlarini ta'minlashning tarkibiy qismi sifatida oʻrganiladi. Fikrmizcha, bolalar mehnati masalasini kompleks yondashuv asosida, ya'ni inson huquqlari va mehnat huquqining oʻzaro uygʻunligi nuqtayi nazaridan tahlil qilish maqsadga muvofiq.

Shu munosabat bilan, tadqiqot davomida aniqlangan mazkur muammolar bolalar mehnatini huquqiy tartibga solishning nazariy asoslarini takomillashtirish, xalqaro standartlarni milliy qonunchilikka samarali implementatsiya qilish hamda bolalar huquqlarini himoya qilishning huquqiy mexanizmlarini yanada rivojlantirish zarurligini koʻrsatadi.

Xulosa

Xulosa qilib aytadigan boʻlsak, bolalar mehnatiga qarshi kurashish va bolalar huquqlarini ta'minlash zamonaviy xalqaro mehnat huquqining muhim yoʻnalishlaridan biri hisoblanadi. Xalqaro mehnat tashkilotining 138-sonli "Ishga qabul qilish uchun eng kam yosh toʻgʻrisida"gi konvensiyasi hamda 182-sonli "Bolalar mehnatining eng ogʻir shakllarini taqiqlash va bartaraf etish toʻgʻrisida"gi konvensiyasi, shuningdek, BMTning "Bola huquqlari toʻgʻrisida"gi konvensiyasi bolalar mehnatini huquqiy tartibga solishning asosiy xalqaro standartlarini belgilab bergan.

Xalqaro hujjatlar talablarini milliy qonunchilikka implementatsiya qilish bilan bogʻliq qator muammolar mavjud boʻlishiga qaramay, ta'kidlash lozimki, tahlillar natijasida Oʻzbekiston Respublikasi mazkur xalqaro hujjatlar talablarini milliy qonunchilikka implementatsiya qilish borasida sezilarli yutuqlarga erishgani aniqlandi. Xususan, Konstitutsiya, Mehnat kodeksi, "Bola huquqlarining kafolatlari toʻgʻrisida"gi Qonun va boshqa normativ-huquqiy hujjatlarda bolalar mehnatini taqiqlash, voyaga yetmaganlarni mehnat munosabatlarida alohida himoya qilish va ularning ta'lim olish huquqini ta'minlashga qaratilgan huquqiy kafolatlar mustahkamlangan.

Shu bilan birga, bolalar mehnatini huquqiy tartibga solish sohasida ayrim dolzarb muammolar saqlanib qolayotganligi aniqlandi. Jumladan, raqamli iqtisodiyot sharoitida bolalar mehnatining yangi shakllari vujudga kelayotganligi, platformada bandlik va internet muhitidagi mehnat munosabatlarining huquqiy maqomi aniq belgilanmaganligi, bolalar mehnatining yashirin shakllarini aniqlash va monitoring qilish mexanizmlarini takomillashtirish zarurligi kuzatildi.

Tadqiqot davomida xorijiy, MDH va milliy olimlarning ilmiy qarashlari tahlili shuni koʻrsatdiki, bolalar mehnatiga qarshi kurashishda faqat huquqiy taqiqlarning oʻzi yetarli emas. Bolalar huquqlarini samarali ta'minlash huquqiy, iqtisodiy, ijtimoiy va institutsional chora-tadbirlarning oʻzaro uygʻunligi hamda kompleks qoʻllanilishini talab etadi. Fikrimizcha, Oʻzbekistonda bolalar mehnatini taqiqlash sohasida shakllangan huquqiy baza xalqaro standartlarga asosan mos keladi. Biroq globallashuv va raqamlashtirish sharoitida vujudga kelayotgan yangi ijtimoiy munosabatlar mazkur sohadagi huquqiy mexanizmlarni doimiy ravishda takomillashtirib borishni talab qiladi.

Tadqiqot natijalari asosida quyidagi ilmiy-nazariy va amaliy takliflarni ilgari surish maqsadga muvofiq.

Ilmiy-nazariy takliflar

1. Bolalar mehnati tushunchasining milliy qonunchilikdagi ta'rifini Xalqaro mehnat tashkilotining standartlari asosida takomillashtirish va uning huquqiy mezonlarini aniqlash zarur.

2. Bolalar mehnatini inson huquqlari va mehnat huquqining kesishuvida joylashgan mustaqil tadqiqot obyekti sifatida oʻrganish boʻyicha yangi ilmiy yondashuvlarni rivojlantirish lozim.

3. Raqamli iqtisodiyot sharoitida bolalar mehnatining yangi shakllarini aniqlash va ularning huquqiy tabiatini oʻrganishga qaratilgan maxsus ilmiy tadqiqotlarni koʻpaytirish maqsadga muvofiq.

Qonunchilikni takomillashtirish boʻyicha takliflar

4. Oʻzbekiston Respublikasi Mehnat kodeksiga raqamli platformalar va internet orqali amalga oshiriladigan mehnat faoliyatida voyaga

yetmaganlarning mehnatidan foydalanish shartlarini tartibga soluvchi maxsus normalar kiritish maqsadga muvofiq.

5. Voyaga yetmaganlarning mehnat huquqlarini buzganlik uchun javobgarlik choralarini kuchaytirish va huquqbuzarliklarning profilaktikasiga qaratilgan huquqiy mexanizmlarni takomillashtirish lozim.

6. Bolalar mehnatining eng og'ir shakllarini aniqlash va ularning oldini olish bo'yicha milliy monitoring tizimini xalqaro standartlar asosida takomillashtirish zarur.

Amaliy takliflar

7. Bolalar mehnatini aniqlash va oldini olish sohasida Bandlik vazirligi, Bolalar ombudsmani, ta'lim muassasalari va fuqarolik jamiyati institutlari o'rtasidagi hamkorlik mexanizmlarini kuchaytirish lozim.

8. Bolalar mehnatiga qarshi kurashish bo'yicha yagona elektron monitoring platformasini joriy etish va xavf guruhiga kiruvchi bolalar haqidagi ma'lumotlar bazasini shakllantirish maqsadga muvofiq.

9. Ota-onalar, ish beruvchilar va yoshlar o'rtasida bolalar mehnatining salbiy oqibatlari hamda xalqaro standartlar mazmuni bo'yicha huquqiy targ'ibot ishlarini kengaytirish zarur.

10. Xalqaro mehnat tashkiloti, YUNISEF va boshqa xalqaro tashkilotlar bilan hamkorlikda bolalar mehnatining yangi xavf shakllarini o'rganish va ularning oldini olishga qaratilgan qo'shma dasturlarni amalga oshirish maqsadga muvofiq hisoblanadi.

Shunday qilib, mazkur takliflarning amalga oshirilishi O'zbekistonda bolalar mehnatiga qarshi kurashish samaradorligini yanada oshirish, xalqaro majburiyatlarning to'liq bajarilishini ta'minlash hamda bolalar huquqlarini himoya qilishning huquqiy mexanizmlarini takomillashtirishga xizmat qiladi.

REFERENCES

Alston, P. (2004). "Core labour standards" and the transformation of the international labour rights regime. *European Journal of International Law, 15*(3), 457–521.

Basu, K., & Tzannatos, Z. (2003). *The global child labor problem: What do we know and what can we do? (CAE Working Paper No. 03-06).* Center for Analytical Economics. https://hdl.handle.net/1813/11623

Basu, K., & Van, P. H. (1998). The economics of child labor. *The American Economic Review, 88*(3), 412–427.

CBS News. (2021, June 10). *"Wake-up call": World sees first rise in child labor in 20 years, U.N. says*. https://www.cbsnews.com/news/child-labor-rise-united-nations-report/

Fyfe, A. (2007). *The worldwide movement against child labour: Progress and future directions*. International Labour Office.

Gulyamov, Sh. Sh. (2022). *Raqamli iqtisodiyot sharoitida huquqiy munosabatlarni takomillashtirish masalalari [Issues of improving legal relations in the digital economy].* TSUL Publ.

International Labour Office. (2006). *IPEC action against child labour 2004–2005: Progress and future priorities*. International Labour Office.

International Labour Organization. (1973). *Convention No. 138 concerning minimum age for admission to employment*. Lex.uz. https://lex.uz/docs/2756292

International Labour Organization. (1999). *Convention No. 182 concerning the prohibition and immediate action for the elimination of the worst forms of child labour*. Lex.uz https://lex.uz/docs/1584627

Liebel, M. (2004). *Working children as social subjects: The contribution of working children's organizations to social transformations*. Zed Books.

Musoeva, S. A. (2026). Mezhdunarodnye podkhody v borbe s detskim prinuditelnym trudom [International approaches to combating child forced labour]. *Bulletin of Science*, 1(94). https://cyberleninka.ru/article/n/mezhdunarodnye-podhody-v-borbe-s-detskim-prinuditelnym-trudom

Nurmagambetova, A. S. (2022). Zashchita trudovykh prav nesovershennoletnikh v Respublike Kazakhstan [Protection of labour rights of minors in the Republic of Kazakhstan]. *KazNU Bulletin*, (4), 72–78.

Orlovskiy, Yu. P. (2021). *Trudovoe pravo Rossii [Labour law of Russia].* Yurayt.

Republic of Uzbekistan. (2008). *Law "On Guarantees of the Rights of the Child" (No. LRU-139).* Lex.uz. https://lex.uz/docs/1297315

Republic of Uzbekistan. (2016). *Law "On State Youth Policy" (No. LRU-406).* Lex.uz. https://lex.uz/docs/3026246

Republic of Uzbekistan. (2020). *Law "On Education" (No. LRU-637).* Lex.uz. https://lex.uz/docs/5013007

Saidov, A. Kh. (2020). *Inson huquqlari: nazariya va amaliyot [Human rights: Theory and practice].* Baktria Press.

Statistics Agency under the President of the Republic of Uzbekistan. (2026). *Statistical data on socio-economic indicators [SDMX data set].* SIAT Portal. https://api.siat.stat.uz/media/uploads/sdmx/sdmx_data_607.pdf

Swepston, L. (1998). Human rights law and freedom of association: Development through ILO supervision. *International Labour Review, 137*(2), 169–194.

Tillabaev, M. A., & Khamdamova, F. U. (2015). Otsenka mezhdunarodno-pravovykh osnov po iskoreneniyu detskogo truda [Assessment of international legal foundations for the eradication of child labour]. *Eurasian Advocacy*, 1(14). https://cyberleninka.ru/article/n/otsenka-mezhdunarodno-pravovyh-osnov-po-iskoreneniyu-detskogo-truda

U.S. Department of Labor, Bureau of International Labor Affairs. (2021). *Eradication of the worst forms of child labor, forced labor and human trafficking worldwide.* Washington, DC. https://www.dol.gov/agencies/ilab

United Nations. (1994). *Convention on the Rights of the Child.* Lex.uz. https://lex.uz/docs/2595913

United Nations. (1995). *Report of the World Summit for Social Development (A/CONF.166/9).* http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N95/116/51/PDF/N9511651.pdf

United Nations. (2017). *Eradication of the worst forms of child labor, forced labor and human trafficking worldwide.* In *The global problem of child labor and modern slavery* (pp. 1–3). New York.

United Nations. (2021, June 9). *MOT: vpervye za poslednie 20 let v mire rezko vozroslo chislo rabotayushchikh detey [ILO: For the first time in the last 20 years, the number of working children in the world has risen sharply].* UN News. https://news.un.org/ru/story/2021/06/1404392

Valticos, N. (1979). *International labour law*. Kluwer Law and Taxation Publishers.

YURISPRUDENSIYA

HUQUQIY ILMIY-AMALIY JURNALI

2026-YIL 3-SON

VOLUME 6 / ISSUE 3 / 2026

DOI: https://dx.doi.org 10.51788/tsul.jurisprudence.6.3.

DOI: https://dx.doi.org/10.51788/tsul.jurisprudence